

- א לַמְנוּצָח מִשְׁכִּיל לְבִי-קָרַח:
- ב כְּאֵיל תְּעָרַג עַל-אֲפִיקֵי-מַיִם כֵּן נַפְשִׁי תְּעָרַג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים:
- ג צִמְאָה נַפְשִׁי | לְאֱלֹהִים לְאֵל תִּי מְתֵי אָבוּא וְאֶרְאָה פָּנַי אֱלֹהִים:

מזמור מב-מג

במזמור 1 שלשת חלקים (מלבד פסוק תפלת). וכל חלק מסתמך בפזמון: החלק הראשון - הצמאון לאל חי (מב ב-ה); פזמון: דברי הרגעה ונחמה (ו); החלק השני - תלונה על המצוקה (ז-יא) ופזמון כנ"ל (יב); החלק השלישי - תפלה להצלה וישועה (מג א-ד) ופזמון כנ"ל (ה).

טרפון (מ' בכורות ד ד) 3. אפיקי-מים - הם זרמי מים (עי' לעיל יח טז). כן נפשי תערג אליהם - נפשי משמע כאן: אני עצמי בכל הרגשותי. ולפי ענין המזמור מסתבר, שהדברים נאמרים בפי מי שנמצא במקום רחוק מאד ממקדש ה'. והוא משתוקק לעלות לראות את פני ה', ואינו יכול. והמשיל את ערגתו (א) - ועקרתיו או את כסופיו) לבית ה' לערגת האיל למים.

(ג) צמאה נפשי - צמא אני. נפשי = אני (עי' בפסוק הקודם). לשון העבר של 'צמאה' בא לתאר מצב בהנה, וכן: השקיני-נא מעט-מים פי צמאתי (שופ' ד ט) - פי צמא אנכי ועוד. לאלהים לאל חי - האיל צמא למים חיים. אבל המשורר צמא לאלהים חיים. ועוד יש בלשון 'אלהים לאל חי' רמז שהמשורר נמצא בין עובדי אילים המפתים אותו לעבד לאיליהם, אבל הוא מואס באילים שהם מתים, ומשתוקק לאלהיו שהוא אל חי. מתי אבוא ואראה פני אלהים - פזמון: מתי אעלה לרגל, וכן: בבוא כל-ישראל לראות את-פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר (דב' יא א); כי תבאו לראות פני (יש' א יב). דבור זה אמור בלשון שאלה וקריאה

מב (א) למנוצח - עין לעיל ד א. משכיל - עין לעיל לב א. לבני-קרח - בני קרח הנזכרים כאן (ובראשי מזמורים אחרים שבתהלים) הם לויים מצאצאי בני קרח שבני המדבר, שנאמר עליהם: ובני קרח לא מתו (במ' כו יא). ומימי דוד והלאה, היו בני קרח מן המשוררים (עי' דה"א ו ז-כג; דה"ב כ ט). אפשר ש'בני קרח' חברו את המזמור הזה או את נעימתו, ואפשר שלהם היתה חזקה לשיר מזמור זה בעבודת ה' בבית המקדש (עי' עור במבוא הכללי לספר תהלים על שמות האישים שבראשי מזמורי תהלים).

(ב) כאיל תערג על-אפיקי-מים וגו' - כמו האילה שכאשר היא צמאה היא מרימה קולה מתוך שהיא מתאנה להיות בקרבת זרמי מים. לשון 'ערגה' נאמר ביחוד על קול האיל, כמו שלשון 'שאנה' נאמר ביחוד על קול הארי, וכן יש לשונות מיוחדים לקולותיהם של הרבה בעלי חיים 2. כאיל תערג - אפשר שפונת הפתח למין האיל בכלל, ובא כאן שם המין בלשון נקבה. ואפשר שפונת הפתח דוקא לנקבת האיל ומצינו ששם הבהמה בלשון זכר מורה גם על הנקבה כמו: ותצאנה שתיים דבים (מל"ב ב כז) ועוד, וכיצא בזה בלשון משנה: הלהך תמורה

1 הסימנים מב-מג הם מזמור אחד שנתחלק לשנים. עיין על כך בסיכום שיבוא לאחר סימן מג.
 2 א. כן פירש רש"י ע"פ חז"ל, וכן פירשו הרבה מפרשים.
 ב. פירוש אחר: ערג לשון כיסופים וגעגועים. כן פירש התרגום הארמי שתרגם 'דמרג' והוא תרגום של לשון תמדה (עי' בר' ג ו 'ונחמד', תרגם אונקלוס: ומרג). ועל פי זה יסוד בעל שיר הכבוד: כי אליך נפשי תערג נפשי תמדה בצל כבודך וכי'.
 3 עי' גם במ' בתרא א ג: המוכר את החמור מכר את הסיה, כלומר: את ולדה של החמור. ויש אומרים שהתני של 'תערג' עולה ויורדת, והרי זה כאילו כתוב כאילת תערג (עי' גם יר' יד ה; יואל א כ).

ד הִיְתָה-לִּי דְמַעְתִּי לַחֵם יוֹמָם וּלְיָלֵה
בְּאָמַר אֵלַי כָּל-הַיּוֹם אֵיִה אֱלֹהֶיךָ:

ה אֱלֹהֵי אֲזַכְרֶה | וְאֲשַׁפְּכֶה עָלַי | נַפְשִׁי

כִּי אֶעְבֹּר | בְּסֶף אַדְדִּים עַד-בַּיִת אֱלֹהִים

חרוף וגדוהו כלפי אלהי ישראל שאינו מושע את עבדו הנתון בצרה, וכן: למה יאמרו הגוים איה-נא אלהיהם (לקמן סטו ב וכן עט י), ויש בה גם לעג למשורר, שנמנע מלעבד לאלילים וגם לאלהיו אינו זוכת, אלא מצפה ליום שיוכל לעבד את אלהיו במקדשו הרחוק ממנו. ולפי מהלך מחשבתם של עובדי האלילים, המשורר שרוי בלא עבודת אלהים ואף בלא אלהים בכלל.

(ה) אלה אֲזַכְרֶה-הריני זוכר את הדברים האלה, האמורים בהמשך הפסוק: כי אֶעְבֹּר בְּסֶף אַדְדִּים וגו'. וְאֲשַׁפְּכֶה עָלַי נַפְשִׁי - והריני מרבה בכבי והלשון וְאֲשַׁפְּכֶה על שם הדמעות ששפכות על גופו של הבוכה. 'נפשי' באה כאן במשמעות 'רוחי', כלומר: הרגשתי, וְאֲשַׁפְּכֶה נַפְשִׁי כאן פרושה: אני עצמי. וכונתו לומר בדרך הפלגה שכל גופו נמס ונשפך בדמעותיו. 'אזכרה וְאֲשַׁפְּכֶה' בעתיד מאריך, שִׁדְרָכֹו לְבֹא בְּלִשׁוֹן פִּיט תְּמוּרַת עֲתִיד רְגִיל. וְאֲשַׁפְּכֶה שִׁעֲתִיד הַמֶּאֲרֵף רֹכֵז שֶׁהָאֲמַר מִקְבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל לְזַכֵּר וּלְהַרְבּוֹת בְּכִבִּי. והדברים הם כפיין תשובה לדברי האזכרים המחריפים ושואלים 'איה אלהיך'. והמשורר אומר: לא כמו שהם סבורים, שאלהי רחוק ממני, כי אני מעלה אותו בזכרוני תמיד. ועוד רומזים הדברים, שמי שהוא בגולה, ואינו יכול לעבד את ה' בשמחה במקדשו, עובד את ה' בגולה בכבי וקיינה על צער הגולה ועל השמחה שעברה. כי אֶעְבֹּר בְּסֶף- (אזכרה) שהייתי רגיל לעבד בְּסֶף. 'סף' לא נתברר

באחת. ומפאן שמענו, שצמאנו של המשורר לאלהים מתגלה בתשוקה לעלות לרגל אל בית המקדש⁴.

(ד) הִיְתָה-לִּי דְמַעְתִּי לַחֵם יוֹמָם וּלְיָלֵה - ביום ובלילה דמעתי היא לי כלחם. כלומר: הורדת דמעות מנהג קבוע הוא לי פאכילת לחם. וְאֲשַׁפְּכֶה נַפְשִׁי יוֹמָם וּלְיָלֵה' לפי שמנהג הקדמונים היה לאכל שמי סעודות, אחת ביום ואחת בלילה, וכונתו לומר, שִׁבְכֵל עַת שֶׁהוּא אוכל את לחמו הוא מוריד דמעות⁴. ויש מפרשים 'דמעותי' היא לי תמורת לחם. כי מנהגו של עולם, שהבוכה ומוריד דמעות אינו תאב לאכל. ועל כל פנים בלשון 'היתה-לי דמעותי' יש רמז ללשונות 'מים' ו'צמאה' שפפסוקים הקודמים: שפתת המים שהוא צמא להם הוא רוה בדמעות. בְּאָמַר אֵלַי כָּל-הַיּוֹם אֵיִה אֱלֹהֶיךָ - משום שתמיד אויבי לועגים לי ואומרים 'איה אלהיך'. ביית של 'באמר' היא ביית הסבה (והזמן), ובאה לברר את הסבה לדמעה הנזכרת בראש הכתוב. 'אמר' הוא שם פעל שבא בלשון סתמית, ולא פרש מי האומר (כמו בלשוננו היום 'אומרים'), והפונה, שאויביו לועגים לו על שאינו עולה לרגל ושואלים 'איה אלהיך'. ולעג זה הוא שמצער את המשורר ביותר וגורם לו לשפך דמעות. השאלה 'איה אלהיך', שהאזכרים ושואלים בלעג, מקבילה לשאלה שהמשורר עצמו שואל בסוף הפסוק הקודם, אלא שהוא שואל בצער, והם בלעג ושמחה לאידי. בשאלה 'איה אלהיך' פונה כפולה. יש בה פונת

4 א. אבוא ואראה - אבוא לראות. ובאו שני פעלים מחוברים בויו תחת פועל עם שם הפועל, וכן הרבה מקראות.
ב. ו א ר א ה מנוקד בבניין נפעל, וכן בכל מקום במקרא שבא לשון ראייה בעניין עליה לרגל. ובניין נפעל שבלשונות האלה מחובר אל 'פני ה' ביתם הפועל. ובמדרש פסיקתא רבתי פרשה א (והיה מדי חדש' - הדרשה לשבת ראש חודש) דרשו: ואראה פני אלהים בבניין קל (ועי' שם). ועי' גם חגיגה ב ע"א שדרשו את לשון התורה 'יראה כל זכורך' וגו' בשני הבניינים: בניין קל ובניין נפעל. וש"ל בפירושו ליש' א יב משער, שמעיקרם חיי כל הלשונות האלה בבניין קל, והניקוד בנפעל הוא כיוני מפני הכבוד, להודיע שאין אדם יכול לראות את אלהים ראייה בעין בשר.
4 ועי' גם: האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שלישי (להלן פ ו); כי אפר כלהם אכלתי ושקיי בכבי מסכתי (קב י); כי לפני לחמי אנחתי תבוא (איוב ג כד).

בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה הֶמּוֹן חוֹגֵג:

וּמַה־תִּשְׁתַּחֲוִי | נִפְשִׁי וְתַהֲמִי עָלַי

הוֹחֲלִי לְאֱלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדְנּוּ | יְשׁוּעוֹת פָּנָיו:

בְּקוֹל הֶמּוֹן חוֹגֵג. 'הֶמּוֹן' בֶּא כִּאן בְּכִפֹּל מִשְׁמַעוֹת: קָהֵל רַב וְגַם רֵעַז גְּדוֹל שֶׁל הַשָּׂרִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה (ע"י עמ"ה כג: הֶסֶר מִעֲלֵי הֶמּוֹן שְׂרָיָה). וְאִף 'חוֹגֵג' בֶּא כִּאן בְּכִפֹּל מִשְׁמַעוֹת: שִׁמַּח וְעוֹלָה לְרַגְל.

(ה) מַה־תִּשְׁתַּחֲוִי נִפְשִׁי - שְׂאֵלָה רִיטוֹרִית שֶׁבִּנְתָה שְׁלִילָה: אֵל נֹא תִשְׁתַּחֲוִי. לְאַחַר שְׂאֵמֵר בְּפִסּוּק תְּקוּדִים וְאִשְׁפֹּכָה עָלַי נִפְשִׁי, פּוֹנֶה כִּאן אֵל נִפְשׁוֹ בְּדַבְרֵי נְחִימִים 'מַה תִּשְׁתַּחֲוִי' - אֵל נֹא תַהִי שְׁחוֹתָה (כַּפּוֹפָה), כְּלוֹמֵר: אֵל תִּתְמַכְרִי לְרִגְשׁוֹת צַעַר וְיָגוֹן, כְּדִרְךָ הַמְצַטְצְרִים שְׂקוּמָתָם שָׁחָה. וְאִפְשֵׁר שֶׁהַכְּנֹהֵן אֵל נֹא תִגְרַמִּי לִי לְלַכֵּת שְׁחוֹחַ (כַּפּוֹר קוּמָה) מִחַמַּת צַעֲרִי. 'תִּשְׁתַּחֲוִי' עֲתִיד לְנוֹכַחַת מִבְּנֵי הַתַּפְעֵל שֶׁל שָׂרֵשׁ 'שַׁחַח', שְׁפָרוּשׁוֹ: כַּפָּה, שֶׁפֵּל וְכִן לִקְמוֹן מִד כּוּ: כִּי שָׁחָה לְעַפֵּר נִפְשָׁנּוּ). וְתַהֲמִי עָלַי - שְׁעוֹרוֹ: וּמַה תַּהֲמִי, וְכֵן נֹאמֵר לְקָמוֹן (יב ו־יג ה), וְהִיא דְרָךְ הַגּוֹיִן הַנּוֹהֶגֶת בְּלִשׁוֹנֹת הַחֹזְרִים שֶׁבְּמִקְרָא. וְעַל כֵּל פָּנִים הַיְיָ־יָ שֶׁל 'תַּהֲמִי' בְּאֵה פִּאן לְחַבּוֹר פְּשׁוּט אִף עַל פִּי שֶׁהִיא מְנַקֶּדֶת כְּוִי־וֹ הַהַפּוֹרָה. וּפְרוּשׁ יִמָּה תַהֲמִי: אֵל תִּשְׁמַעֵנִי לִי קוֹל אֲנַחָה כִּינּוֹת הוֹמָה, וְכֵן: וְהִיוֹ אֶל־הַהֲרִים כִּינּוֹי הַגְּאִיּוֹת כֵּלָם הַמּוֹת (יח ז טו), אוֹ: אֵל תִּסְעָרִי בְּקִרְבִּי וְאֵל תּוֹעֲצֵנִי אַתְּ אֵיבָרִי, וְכֵן: קִירוֹת לְבִי הַמְהִ־לִּי לְבִי (יב ד טו). וְאִפְשֵׁר שֶׁנִּקְטָה פִּאן לְשׁוֹן יְתַהֲמִי כְּנֶגֶד לְשׁוֹן הֶמּוֹן שֶׁבְּפִסּוּק תְּקוּדִים. הוֹחֲלִי לְאֱלֹהִים - קוֹי לְאֱלֹהִים וּבִטְחִי בּוֹ (ע"י לעיל לח טו: כִּי־לָךְ ה' הוֹחֲלִיתִי). כִּי־עוֹד אוֹדְנּוּ - אִפְשֵׁר לְפָרֵשׁ, שֶׁהָהֵן תַּכֵּן הַתּוֹחֲלֵת: הוֹחֲלִי שְׁעוֹד אוֹדְנּוּ. וְאִפְשֵׁר לְפָרֵשׁ, שֶׁהָהֵשַׁעַם לְתוֹחֲלֵת: הוֹחֲלִי שֶׁהָרִי עוֹד אוֹדְנּוּ. 'אוֹדְנּוּ' רוּמּוֹ לְנֹאמֵר בְּפִסּוּק ה': 'בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה', וְכִנְתּוֹ: אֲזַכֵּה לְזַמֵּר לְפָנָיו שִׁירַת תּוֹדָה בְּעֲתִיד, כִּשֶׁם שְׂאֵמֵרְתִּי לְפָנָיו

מִהוּ. וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים מְלִשׁוֹן 'סִכְה', וְהַכְּנֹהֵן, לְעִנְלוֹת מִכְּסוֹת מְלִמְעָלָה שֶׁבָּהֵן הִיוּ נוֹסְעִים עוֹלֵי הָרְגֵלִים, אוֹ לְחַפּוֹת אִפְרָיוֹן שֶׁבָּהֵן הִיוּ נוֹשְׂאִים אֲנָשִׁים וְכַבֵּדִים מִבֵּין עוֹלֵי הָרְגֵלִים. וְשִׁמָּה הַכְּנֹהֵן לְסַכּוֹת שֶׁהִיוּ בְּדַרְכָם שֶׁל עוֹלֵי הָרְגֵלִים לְמַנוּחָה מִיַּגְעַת הַדְרָךְ. פְּרוּשׁ אַחַר: סִךְ = סִכּוּם בְּלִשׁוֹן חוּל, וְהַכְּנֹהֵן לְהַתְקַבְּצוֹתָם וְאִסְפָּתָם שֶׁל עוֹלֵי הָרְגֵלִים, וְלִפִּי שִׁיטָה זוֹ 'בְּסִךְ' פְּרוּשׁוֹ: בְּשִׁירָה. אֲדָדִים - אִף תַּכָּה זוֹ לֹא נִתְבָּרַר פְּרוּשָׁה. אִפְשֵׁר שֶׁהִיא צוּרַת הַתַּפְעֵל שֶׁל עֲתִיד לְמַדְבַּר בְּעִדּוֹ (עַם כְּוִי הַתַּפְעֵל לְנוֹסְתָרִים) מִשְׂרֵשׁ 'דָּדָה' (דְּרִי) הַמְצַוִּי בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה: וְהִיאֵשׁ מְדָדָה אֵת בְּנָה (שְׁבַת יח ב) = מְסִיעַת לְתִינוּק לְפִסְעַת פְּסִיעוֹת קְטָנוֹת. וְלִפִּי זֶה 'אֲדָדִים' פְּרוּשׁוֹ: הִיטִי פּוֹסַע עִמָּהֶם (עַם עוֹלֵי הָרְגֵלִים). וְנִקְטָה לְשׁוֹן 'אֲדָדִים' לְזַמֵּר, שֶׁהִיוּ פּוֹסְעִים לְאֵט לְאֵט מִחַמַּת דַּחַק הֶמּוֹן הָרַב שֶׁל עוֹלֵי רְגֵלִים. מִי־ם הַכְּוִי שֶׁבְּאֲדָדִים אֵינָה בְּאֵה תַחַת אֵת' אֵלָּא תַחַת 'עַם' (כּו פִירֵשׁ רִש"י). פְּרוּשׁ אַחַר 'אֲדָדִים' מִשְׂרֵשׁ 'דָּדָה' וְהוּא בְּנֵי הַתַּפְעֵל (כּוּ שִׁפְרִישׁנו לְעִיל). וְנִבְלָעָה הַגּוֹיִן בְּדִלְתַת עַל דְרָךְ וְרוֹת, וּפְרוּשׁוֹ: הִיטִי נוֹדֵד בְּדַרְכִים כְּדִי לְהִינִיעַ אֵל מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ. עִד־בֵּית אֱלֹהִים - בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לְרֵאשׁוֹנָה מְצִינּוֹ כְּוִי זֶה בְּדַבְרֵי יַעֲקֹב אֲבִינוֹ (בֵּר' כח י). בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה - נִמְשָׁף אֵל 'אֲעֵבֵר': אֲעֵבֵר עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה, שֶׁכֵּן מִנְהַג עוֹלֵי רְגֵלִים לְשִׁיר בְּשַׁעַת הַלִּיכָתָם אֵל הַמִּקְדָּשׁ שִׁירֵי שְׁמִחָה וְתוֹדָה (ע"י יש' ל כט ועוד). 'רִנָּה' מִשְׁמַע זְמֵרָה וְגַם שְׁמִחָה. וְיֵשׁ בְּמִשְׁמַעוֹת 'תוֹדָה' גַּם זְמֵרָה בְּקוֹל רֵם לְהַבִּיעַ אֵת הַהוֹדָיָה, וְכֵן: וְאֵנִי בְּקוֹל תּוֹדָה אֲזַבְּחָה־לָךְ (יִינָה ב ט); שֶׁשׁוֹן וְשְׁמִחָה יִמְצֵא כֶּה תוֹדָה וְקוֹל זְמֵרָה (יש' נא א). הֶמּוֹן חוֹגֵג - שְׁעוֹרוֹ:

5 ויש מפרשים מלשון 'מסוכת קוצים', והכוונה שמרוב תשוקתו ללכת אל בית ה', היה עובר אף על מסוכות קוצים ולא היה נוטה מדרכו.
6 ושם אפשר לומר שהמ"ם אינה לכנוי אלא לתזוק, כמו המ"ם של זירקידם כמו עגל' (לעיל כט ו וע"י שם בהערה).
7 ויש בלשון 'הוחילי', הנאמר כאן לאחר לשון 'תהמי' רמו למשמעות של רעד וריגו ונדרף ללשון 'זתהמי', וכן בכתיב שהבאנו לעיל מירמיהו (ד יט); מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה. וכאן אומר המשורר לבפשו: אל תוחילי (תהמי) על י, אלא תוחילי (קוי) ל א ל ה י מ.

ו אלהי עלי נפשי תשתוחח

על-כן אזכרה מארץ ירדן וחרמונים מתר מצער:

ח תהום-אל-תהום קורא לקול צנוריה

כל-משבריה וגליה עלי עברו:

חרמון ולסביבתו, ואפשר שלשון הרבים 'חרמונים' כולל את כל ההרים המכונים 'הרי מול-הלבנון', וחרמון בלשון יחיד הוא ההר הדרומי שבגרי מול הלבנון. מהר מצער - לא נתברר מהו. ולפי ענין הכתוב, אפשר שהוא כפוי לאחת הפסגות הנמוכות של החרמון.

(ח) תהום-אל-תהום קורא לקול צנוריה - ארץ מוצא הירדן שתמשורר שריו בה היא ארץ משפעת בגזלים ופלגים ומפלי מים הירדנים מן ההרים. ואת שקשוק המים הזורמים המשורר מתאר בלשון הפיוטית: תהום אל תהום קורא לקול צנוריה. 'תהום' בלשון מקרא הוא מים רבים (ולא: מעמקים). ובא כאן תהום בלשון זכר. 'צנוריה' הם נתיבי המים וקרוב למשמעות 'צנור' בלשון משנה (מעשרות א ז ועוד). ופרוש הדברים: למשמע הקול הנשמע בנתיבי המים דומה עלי כאלו תהום אל תהום קורא, כלומר: זרם מים אחד קורא לתבריו.

כל-משבריה וגליה עלי עברו - 'משברים' הם זרמים חזקים. היסורים הבאים על האדם משולים בלשון הפיוט שבמקרא לגלי מים העוזרים ושוטפים (לעיל ממור יח; להלן קטז ועוד). מראה התהומות שבסביבתו מעורר בלב המשורר את זכר מצוקתו הגדולה. ולפיכך, לאחר שאמר 'תהום-אל-תהום קורא' הוסיף ואמר: כל משבריה וגליה וגו'. ורמז בזה, שמראה התהומות אינו מביא בלבו שמחה על הפי שבבריאה אלא צער על מצוקתו. ולפי השיטה שהמזמור נאמר על לשון מי ששרוי בגולה, הרחק מארץ ישראל, יתכן לפרש, שגם הצלע 'תהום-אל-תהום קורא לקול צנוריה' מתארת את יסוריו

בעבר. ישועות פניו - ישועות באות מאת פניו (של אלהים), והוא משפט בפני עצמו אמור בלשון קריאה בסיים דברי הנחמה. פרוש אחר: אודני על הישועות הבאות מאת פניו, ועוד אפשר לפרש: עוד אבוא לפניו ואודה לו על ישועותיו. ועל כל פנים 'פניו' רומזת ל'פני אלהים' שבפסוק ג, והלשון 'אודני' ישועות' אפשר רומזת ללשון ההלל: אודה כי עניתני ותהי לי ישועה (לקמן יח כא).

(י) אלהי - פתח בקריאה 'אלהי', כנגד מה שאמר לנפשו: הוחילי לאלהים. עלי נפשי תשתוחח - הכונה: אני אמרתי לנפשי 'מה תשתוחחי ותהמי עלי', ואף על פי כן נפשי משתוחחת עלי. על-כן אזכרה - כלומר: אין תמה בכך שנפשי משתוחחת, שהרי אני זוכר אותה, וזכרון זה גורם לנפשי שתשתוחח. לפי פרוש זה 'על-כן' אינו בא לבאר את התוצאה של האמור לעיל, אלא את הסבה של האמור לעיל. פרוש אחר: הואיל ונפשי משתוחחת, אני זוכר אותה, כדי לחזק את תקנתי ובטחוני. ולפי פרוש זה 'על כן' בא לבאר את התוצאה. מארץ ירדן - ממקום מוצא הירדן. מסתבר, שהמזמור נאמר על לשון מי ששרוי בסביבות מוצא הירדן, ואינו יכול לעזוב את מקומו ולעלות אל בית ה' בירושלים. פרוש אחר: המזמור נאמר על לשון מי ששרוי בגולה הרחק מארץ ישראל, ובגלותו הוא זוכר בצנעונים את ה', המשרה שכירתו בארץ ירדן. וקרא לארץ ישראל 'ארץ ירדן' משום שהוא נחשב בגולה של הארץ המקדשת לשכינת ה' (עי' יהושע כב כה, ועי' בסיכום המזמור). וחרמונים - ומחרמונים אזכרה. 'חרמונים' כפוי פיוטי להר

8 כן מסתבר לפרש על פי בעלי הטעמים, שעשו הפסק גדול בתבת 'אודני', וחברו את הדיבור 'כי עוד אודני' אל הדיבור הקודם לו: הוחילי לאלהים.

9 ויש סוברים, שהמשורר מכנה בדרך פיוט את סביבות מוצא הירדן (בימינו: סביבות הבניאס) 'ארץ ירדן וחרמונים'. ולא כן דעת בעלי הטעמים, שעשו הפסק גדול בתבת 'ירדן'.

10 ועי' על טבע החבל שהוא בספר 'הידעת את הארץ' של יוסף ברטלבי חלק א פרק 'בארץ ירדן וחרמונים'.

ט יומם | יצנה יהוה | חסדו | ובלילה שירה עמי
תפלה לאל חיי:
אומרה | לאל סלעי | למה שכחתי
למה-קנר אלף | בלחץ אויב:

הוא מתפלל לחסד ה'. ולפי זה 'שירו' אינו דוקא תפלה מתוך שמחה, אלא גם תחנה בעת צרה קריה שיר (עי' להלן ראש מזמור טב).
(י) אומרה - הריני אומר. ואפשר שצורת העתיד המאריך מרמזת שתחלה בקש לשחק ולא להתלונן, אבל ישורני גברו עליו והחליט לומר דברים קשים לאל סלעי - לאלי אשר הוא סלעי, כלומר: מבטחי ומגני (עי' לעיל ראש מזמור יח). למי-ד של לאל נקודה בשוא לפי שאל' נסמך ל'סלעי. אל סלעי - אלי אשר הוא סלעי, וכן: אלהי מעוזי (לקמן מג א) - האלהים אשר הוא מעוזי. למה שכחתי - לשון שאלה שמשמשת להבעת תלונה עזה, וכן: למה לנצח תשכחנו (סוף איכה) ועוד. ולשון 'שכחתי' מכן כנגד 'על כן אפרה' שבפסוק ו. והיא תלונתו של המשורר: אני זכר אותך, אבל אתה שכחתי ואינה מושיעני. למה-קנר אלף בלחץ אויב - כלומר: למה אתה מניח לאויב לחצני ולגלם לי ללכת קודר, להתהלך בפנים

של המשורר, שדומה עליו, כאלו תהומות שוטפים ועוברים עליו.
(ט) יומם יצנה ה' חסדו - כאן המשורר חוזר להעלות בזכרונו את הימים שהיה עולה לרגל: ביום, בעת שהלך בדרך העולה אל מקום המקדש, היה ה' מצנה את חסדו, כלומר: היה מגן ושומר על ההולכים מפל פגעי הדרך: ובלילה שירה עמי - בלילה, בעת שעולי הרגל חנו בדרךכם, היו שרים ומתפללים. 'שירה עמי', שעורו: היה עמי שיר לו, כלומר: הייתי שר לו. תפלה לאל חיי - תפלה הייתי מתפלל בלילה לאל שהוא הנותן לי חיים ואשר הוא פל שאפתי בחיי. פרוש אחר: לאלי אשר הוא אל חיי. פרוש אחר: הדבור 'יצנה ה' חסדו' הוא גוף השיר והתפלה הנזכרים בצלעות המקבילות. ושעור הכתוב: יומם ולילה הייתי שר ומתפלל לאל חיי ואומר: יצנה ה' חסדו. ולפי פרוש זה יתכן לומר, שפל הכתוב אינו זכרון מה שהיה, אלא תאור מצבו של המשורר עתה, שיומם ולילה

11 לשון זו 'כל משברך וגליך עלי עברי' נמצאת גם בתפילת יונה (ב ד).
12 א. שירה כתיב על פי המסורה בה"א. ואפשר שהיא צורת כתיב עתיק. אבל אפשר שהוא כעין כתיב וקרי. והכתיב כיוון לניקוד שירה (ריש בקמץ) ועי' מעין זה לעיל כז ה: 'בסכה'.
ב. במסורה הגדולה מובאת רשימה של תבות בנות צורה אחת, שבכתובים שונים משמעויותיהן שונות ('הומנים' בלשון חמדקדים הלועזים). לדוגמא: 'חול' (ויק' י) בכתוב: להבדיל בין הקדש ובין החול, ובכתוב: כבד אבן ונטל החול (מש' כז א). וברשימה זו נמצאת גם 'שירו' בכתוב: ובלילה שירו עמי, ובכתוב ויהי שירו חמשה ואלף (מ"א ה יב). ועל יסוד דברי המסורה האלה פירש רש"י 'שירו' האמור כאן אינו לשון זמרה אלא לשון חניה. ופירוש 'ובלילה שירה עמי' - ובלילה שכונתו היתה שורה עמי, ומתאים לתקבולת 'חסדו'. ואף על פי כן יש לפקפק בפירוש זה. לפי שלשון שורה - חונה הוא לשון משנה, ובמקרא אינה נמצאת כי אם בארמית (אבל עי' בדעת מקרא' לאיוב לו א). ועוד ש'שיר' הוא מפעלי ע"י ושורה - שרויה מפעלי ל"י. ועוד ש'שיר' מלשון זמרה מתאים לתקבולת 'תפילה'. וייתכן שהמסורה לא כיוונה כלל לפרש: שירו - חנייתו, אלא כיוונה להעיר, שהשיר האמור כאן שונה מהשיר האמור בשלמה, שכאן הוא שיר תפילה ושם הוא שיר משל וחידה. וסיוע להבנת דברי המסורה באופן זה יש למצוא בעובדה שברשימה הויא מנתה המסורה גם את התבה 'טריה' בכתוב: לחי חמור טריה (שופ' טו טו), ובכתוב: פצע וחבורה ומכה טריה (יש' א ו). והדבר ברור, שמשמעות טריה אחת היא בשני הכתובים, אלא המסורה באה להעיר, שהענין שונה מאד. ואף כאן יש לומר, שמשמעות שיר אחת היא בשני הכתובים, והעירה המסורה שהענין שונה מאד. וצריך גם ליעין בנוסח המקורי של המסורה הזאת. כי רשימות של תבות כאלה נמצאות בצורות שונות בכתבי יד שונים וצריך מחקר מיוחד לברר איזו נוסח של רשימה היה לפני רש"י.
13 'למה' - מ"ם רפה והגנינה מלרע שלא כפי הכלל הרגיל. וכן לקמן מג ב.

יא ברצח | בעצמותי חרפוני צוררי

באמרם אלי כל-היום איה אלהיך:

יב מה-תשתוחחי | נפשי ומה-תהמי עלי

הוחילי לאלהים פי-עוד אודנו ישועת פני ואלהי:

א שפטני אלהים | וריבה ריבי מגוי לא-חסיד

מאיש מרמה ועולה תפלטני:

ב כי-אתה | אלהי מעוזי למה ונחתני

מג

משמעות השנוי בנסח חתימת הפזמון בפסוק זה מהנסח שבפסוק ו עין בספוס המזמור.

מג (א) שפטני - יש במשמע: הוצא לאור צדקי, ויש במשמע: נלם את נקמתי (עי' לעיל ז ט; ש"ב יח יט, לא). וריבה ריבי - תבע את עלבוני והלחם למעני¹⁴. מגוי לא-חסיד - מאנשים רשעים. גוי' בא פאן כשם קבוץ במשמעות אנשים (ולא אמה) ומתאים לתקבלת 'איש', וכן: הגוי גם-צדיק תהרג (בר' כ ד). 'חסיד' בלשון מקרא עקב משמעו: נאמן בבטחתי ומקיים הבטחתו, ולפי זה 'גוי לא-חסיד' משמע בוגד ומפר הבטחתו, ומתאים לתקבלת 'איש מרמה'. מאיש-מרמה ועולה - מאנשים רמאים ועושי עול. 'איש' בא פאן כשם קבוץ: אנשים, והסמיכות 'איש מרמה' באה במשמעות של שם ותאר: איש רמאי. תפלטני - תצילני (עי' לעיל יח טו ויוד).

(ב) כי - לחזק ופסוק זה חוזר פעין פזמון על מב י. אתה אלהי מעוזי - אתה הוא האלהים אשר הוא מעוז - מחסה ומבטח - לי. לשון 'אלהי מעוזי' באה כאן תמורת הלשון 'אל סלעי' לעיל מב י וכיוצא בזה לעיל במזמור לא: כי-סלעי ומצודתי אמה (ד) ... כי-אתה מעוזי (ה). למה ונחתני - לעיל מב י אמר: למה שכחתי, וכאן אמר: למה ונחתני, והוא מדרך חזרת הגיון. ופרוש ונחתני: עזבתני, ויש מפרשים: מאסתני והרחקתני, ומתאים ללשון 'מעוזי': הרחקתני ורחיתני ולא נמת לי מחסה

עצבות וחסכות וקומה כפופה (עי' לעיל לח ז).

(יא) ברצח בעצמותי חרפוני צוררי - החרפות שצוררי מחרפים אותי גרמות לי לחוש ברצח בעצמותי. כלומר: חש אני כאלו עצמותי פצועות ורצועות עד מות. אפשר, שרצח כאן אין משמעו הריגה, אלא פצע, דקירה ושבר, ששרש 'רצח' קרוב לשרש 'רצע' ו'רצץ'. באמרם אלי כל-היום איה אלהיך - באמרם נמשך אל 'חרפוני'. כלומר: הם מחרפים ואומרים וגו'. כל הצלע הזאת חוזרת (כפזמון) על לשון הצלע האחרונה של פסוק ד. ויש נאמר 'באמר', לפי שלא נזכר מי האומר, וכאן 'באמרם', לפי שזכרו הצוררים האומרים, והיא מדרך חזרה המנוגנת.

(יב) מה-תשתוחחי וגו' - פסוק זה הוא 'פזמון' החוזר על פסוק ו. ולפי שיטת החזרה המנוגנת יש בו שני שנויים. השנוי האחד - תמורת 'ותהמי' שם נאמר: כאן 'ימה תהמי', וזה שנוי שאין לו משמעות מיוחדת; והשנוי השני תמורת 'ישועת פניו' שם נאמר: כאן 'ישועת פני ואלהי - בקריאה: אתה הנותן לפני (פנים ממש) ישועות. ואתה הוא אלהי! ישועת פני' משמע ישועתי. כדרך המליצה הנוקטת את החלק תמורת הכל, הפנים תמורת האדם כלו. ואפשר שנקט 'ישועת פני' על שם ששמחת הישועה נפדת בפניו של אדם. פרוש אחר: האלהים ההולך לפני להושיעני. ואפשר שכל הדבור 'ישועת פני ואלהי' נמשך אל 'אודנו': אודנו על שהוא ישועות פני ואלהי, או: אודנו ואמר לו, כי הוא ישועות פני ואלהי. ועל

14 ריבה מלרע (עי' לעיל לה א).

למה קדר אתה לך בלחץ אויב:

ג שלח אורך ואמתך המה ינחוני

יביאני אל הר קדשך ואל משכנותיך:

ד ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי

ואודך בכבוד אלהים אלהי:

ה מה תשתוחחי ונפשי ומה תהמי עלי

הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועת פני ואלהי:

במזבח, המקדש מכלם אמר 'ואבואה' כתולה את הביאה בו בעצמו, ובעתיד מארץ המזרח על השוקה ומשאלה, ואף על בשחון שהדבר יקום. ואפשר שהעתיד המארץ הוא משום שהפעל נגד אחרים לשונות הבקשה: שלח, ינחוני, יביאני. אל שמחת גילי - אל אלי אשר הוא מקור שמחתי ובקרבתי ובבבדתי יש לי שמחה וגיל. ויש במשמע גם אל אלי אשר שמחה וגיל במקדשו, כמו שנאמר: עז וחדנה במקמו (דה"א טו כז). וחו"ל יסדו: ברוך שהשמחה במקומו. בשני פסוקים אלה הזכיר שלשה מקומות: החר, המשכנות והמזבח, והמזבח הוא המקדש שבהם ועל פן כהו: מזבח אלהים, ולאחר מכן אמר 'אל אל שמחת גילי' להשמיענו שעקר מנחתו של המשורר הוא לא המזבח כשלי עצמו אלא האל. שמחה וגיל שמות נרדפים ובאו יחד סמוכים לחזק כדרך לשון הפיוט במקרא. ואודך ככבוד - יש במשמע: אשר לך שיר תודה בלית גינה ככבוד, ויש במשמע: אקריב לך קרבן תודה (על המזבח שזכר קדם לכן), ובעת הקרבת הקרבן אגון ככבוד (יש' טו כ ועוד). ואל משכנותיך - הוא כנוי פיוטי לבית המקדש (כלו על כל חצרותיו) על שם שה' שוכן בו (וגם על שם המשכן שעשה משה במדבר). הרבוי 'משכנות' הוא רבוי של מקום כמו: מרומים, מעמקים ועוד.

(ד) ואבואה אל מזבח אלהים - בחר ובמשכנות אמר 'יביאני' כתולה את התבאה באחרים, ואלו

ומעו. למה קדר אתה לך בלחץ אויב - לעיל נאמר 'אלף' בקל וכאן נאמר 'אתה לך' בהתפעל, והיא חזרה מנגנת.¹⁵

(ג) שלח אורך ואמתך המה ינחוני - 'ינחוני' משמעו: יובילני, יוליכני בדרך. והפנה: הושיעני מאויבי והוציאני מהמקום אשר אני נתון בו בצרה והוליכני אל מקום מבטחים ושמר עלי בדרך והצליחני בה. 'אורך' רומז לישועה מהצרה (המשולה להשק). ותצורף אורך... ינחוני רומז לשמירת ההולך בדרך ולהצלחתו בה בחסדו ואמתו של ה', כעין מה שנאמר: ברוך ה'... אשר לא יעזב חסדו ואמתו... אנכי בדרך נחני ה'... (בר' כז כז), אשר הנחני בדרך אמת (שם מ), ובקשה זו ערוכה כנגד התלונות שבפסוקים הקודמים: 'שלח אורך' - ולא אהיה קודר. 'ואמתך' שמשמעו מגוי לא חסיד מאיש מרמה. 'המה ינחוני' ולא אתה לך בלחץ אויב.¹⁶ ויש בבקשה זו עוד פנה, שיתכנה ה' לעלות לרגל כמו שמסים: יביאני אל הר קדשך - הוא הר הבית, וגם ירושלים כלה יקראת הר הקדש (יש' טו כ ועוד). ואל משכנותיך - הוא כנוי פיוטי לבית המקדש (כלו על כל חצרותיו) על שם שה' שוכן בו (וגם על שם המשכן שעשה משה במדבר). הרבוי 'משכנות' הוא רבוי של מקום כמו: מרומים, מעמקים ועוד.

(ד) ואבואה אל מזבח אלהים - בחר ובמשכנות אמר 'יביאני' כתולה את התבאה באחרים, ואלו

15 ולעיל לח ז נאמר 'חלכתי' בפיעל וקשה לעמוד על ההבדל במשמעות שבין שלשת הבניינים האלה בניב הזה. 16 ויש אומרים שהצורה 'אורך ואמתך' רומז לאורים ותומים.

המזמור הוא תפילה של מי שהיה רגיל לעלות אל בית ה' לראות את פניו בשמחה ובחגיגה. ואולם עתה באה עליו צרה תמונעת ממנו לקבם את מנהגו. והוא מצטער על כך צער רב, ושופך את נפשו בכבי ונענועים עינים לאלהיו השוכן במקדשו. הוא ממשיך את נענועיו לאלהים לצמאון למים, ותחת מים יש לו דמעות. לנגד עיניו (במראה ממש, או בזכרון, ע"י על כר להלן) זורמים מים רבים בקול המיה, אבל צמאונו אינו למים חיים אלא לאל תי, ויקול המית פלגי מים נפשו הומיה בכבי. ונגלי המים שלפניו מעלים במחשבתו את היסורים שעברו עליו כמשרי מים. אויביו של המשורר מוסיפים מכאוב על מכאוביו כי הם לועגים לו, ואומרים: איה אלהיך. המשורר משתדל להרגיע את נפשו כי עתיד הוא לשוב ולעלות לראות את פני ה'. תחלה נפשו ממאנת להרגע, אבל בסיום המזמור הוא מביע את בקשתו בלשון שיש בה בטחון, שאמנם יבוא האשר הנכסף: ואבואה אל-מזבח אלהים אל-אל-שמחת גילי ואודך כגור אלהים אלהי.

המזמור נחלק לשלושה חלקים, ובכל חלק חזורים הנענועים לעליה לרגל. ואף על פי כן נפרת תכנית מחשבת בהצעת הדברים. בחלק הראשון מבטאים הנענועים בדרמים לערגת האיל ולצמאון, ומספר על כבי ועל דמעות, והמשורר מסים (בפזמון) בדברי שדול אל נפשו להרגע. ואולם דברי השדול האלה לא עשו רשם, ולפיכך שב המשורר בחלק השני, מביע את נענועיו, ופונה אל אלהיו בתלונה עזה: למה שכחתי, ומתאר את יסוריו בלשונות קשים (ברצח וגו'), שקמותם לא אמר בחלק הראשון. את החלק הזה המשורר מסים בפזמון של דברי שדול כמו שסיים את החלק הראשון, והפעם הדברים מועילים, והוא פותח את החלק השלישי בבקשה: שפטי וגו', ומסים בבקשות הערוכות בלשון בטחון שאמנם תקנתו תקבם. ובתורת הפזמון בפעם השלישית, בסיום המזמור, יש להבין כי דברי השדול נאמרים מתוך בטחון גמור שקף יהיה: כ"י-עוד אודנו ישועת פני ואלהי.

שני חשוב יש בנסח הפזמון: בחלק הראשון של הפזמון מסתים במלים ישועת פני ואלו בחלק השני וכן בחלק השלישי נאמר ישועת פני ואלהי. ומסתר שבחלק הראשון גברה על המשורר הרגשת רחוקו מאלהים, ולפיכך לא אמר פני שהיא לשון הרמזות לקרבת אלהים, כאלו האלהים עומד לפני המשורר, וגם לא סים אלהי. אולם משום שאמר נפשו והחלי לאלהים, פתח את החלק השני בקריאה אלהי, ובסיום החלק השני כבר נבר עליו בטחון, וחס כי ה' קרוב אלי, ולפיכך סים: ישועת פני ואלהי. וסוף החלק הראשון מצטרף אל תחלת החלק השני לדבור אחד המסים את החלק השני. מלבד הפזמון בסיום החלקים יש במזמור זה עוד לשונות חוזרות כעין פזמון: באמר אלי כל-היום איה אלהיך (מב ד, יא): למה קדר אלה בלחץ אויב (מב י, ב). ועוד בטויים וצרופי מלים החוזרים פעמים אחדות, ועל קצתם (או רבם) העירונו בפרוש.

מדרכי לשון הפייט במזמור זה הוא דבור האדם אל נפשו: מה משתחחי נפשי וגו', אולם זוהי מליצה בלבד. ואין כאן פונה לומר, שהאדם ונפשו הן שתי ישויות שונות זו מזו, שהרי הוא פותח 'הוחילי לאלהים', ומסים: כ"י-עוד אודנו. ואין סברה לומר, שהמוחיל לחוד והמודה לחוד, אלא ודאי שהמוחיל הוא המודה, והנפש והאדם אחד הם. כמו במזמורים אחרים שבתהלים, כך גם במזמור הזה לא נתפרשו פרטים מדקים על אודות

17 ובתרגום השבעים השוו את נוסח הפזמון ומשכו את תבת 'אלהי' מראש פסוק ז אל סוף פסוק ו. וגם משכו את הוי"ו שבתיבת 'פניו' אל התבה שלאחריה, ותרגמו כאילו כתוב 'פני ואלהי' כמו בסיום שני החלקים האחרים. וכבר ביארנו את עומק כוונת נוסח האסורה שבידנו. ועוד שלפי נוסח תרגום השבעים פותח החלק השני בפסוק ז 'עלי נפשי תשתוחח', בלי קריאה בשם האל. וזה לא מסתבר. ביחוד, משום ששם אלהים נזכר גם בפסוק הפותח את החלק הראשון 'כן נפשי תערג אליך אלהים', וגם בפסוק הפותח את החלק השלישי: שפטי אלהים.

הצָרָה שֶׁמְשׁוֹרֵר נִתְּנָה בָּהּ וּמִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ. מִדְּבַרֵי הַמְשׁוֹרֵר עוֹלָה, שֶׁצָּעֵרוּ רַב עַל שְׁאִינוֹ יָכוֹל לְעֹלֹת לְרַגְלִי, וְשֶׁאֵיבִיו מִחֲרָפִים אוֹתוֹ עַל כֶּף וְגַם לִחְצִים אוֹתוֹ. אֲבָל לֹא נִתְּבַר מִהוּ הַדְּבַר הַמְּעַכֵּב אֶת הַמְשׁוֹרֵר מִלְּעֹלֹת לְרַגְלִי, וּמִי הֵם אוֹיְבָיו. עַל פִּי לְשׁוֹן הַמְּזֻמָּר אֲפֹשֶׁר לְשַׁעַר, שֶׁהַמְשׁוֹרֵר נִמְצָא בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ. בְּסִבִּיבַת מְקוֹרוֹת הַיַּרְדֵּן, וְהוּא עֲצוּר, אוֹ כְּלוּא, שֶׁם בִּיְדֵי גוֹיִם רְשָׁעִים הִלְוִעְנִים לוֹ עַל שְׁאִינוֹ יָכוֹל לְעֹבֵד אֶת אֱלֹהֵי, וְאוֹמְרִים לוֹ: אִיִּה אֱלֹהֵיךָ. אֲפֹשֶׁר, שֶׁהַדְּבָרִים נִאֲמָרוּ לְרֵאשׁוֹנָה עַל לְשׁוֹן אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ, בְּעֵת שְׁאֵיבִים זָרִים כִּבְשׁוּ אֶת הַמְּקוֹם, כְּגוֹן הָאֲרַמִּיִּים אוֹ הָאֲשׁוּרִים. אֲדוּנִי אָבִי מוֹרִי ז"ל הִיָּה רְגִיל לְפָרֵשׁ, שֶׁהַמְּזֻמָּר נִאֲמַר עַל לְשׁוֹן אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּדֵן, שֶׁהִשְׁתַּוְּקָה לְעֹלֹת לִירוּשָׁלַיִם לְעֹבֵד אֶת ה'. וְעוֹבְדֵי הָעֵגֶל שֶׁבְּדֵן, מְסִיעֵתוֹ שֶׁל יִרְבֵּעַם בֶּן נֶבֶט, עִקְבוּהוּ וּמְנַעְזוּהוּ מִלְּעֹלֹת לִירוּשָׁלַיִם. הִרְבָּה מִפְּרֹשֶׁם סוֹבְרִים, שֶׁהַמְּזֻמָּר נִאֲמַר עַל לְשׁוֹן מִי שֶׁנִּמְצָא בּוֹלָה הֶרְחַק מֵאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְלִפִּי סִבְרָה זֹאת הַלְשׁוֹן 'עַל כֵּן אֲזַכְּרֶךָ מֵאָרֶץ יַרְדֵּן וְגו'' אֵין פְּרוּשָׁה שֶׁהַמְּתַפַּלֵּל הַזֶּה נִמְצָא בְּאָרֶץ יַרְדֵּן, אֲלֵא שֶׁהָאֱלֹהִים שְׂאוֹתוֹ זִכְרֵה הַמְּתַפַּלֵּל נִמְצָא שָׁם. וְאֵף עַל פִּי שֶׁעֲמַר תְּשׁוּבָת הַמְשׁוֹרֵר לְמִקְדָּשׁ שְׁבִירֵי וְשָׁלִים, כִּנָּה אֶת הָאָרֶץ 'אָרֶץ יַרְדֵּן' עַל שֶׁם גְּבוּלָהּ כִּמוֹ שֶׁהִבְאֵנוּ בְּפִירוּשׁ. וְנִרְאָה בְּעֵינֵינוּ כִּי פְּשׁוּטִים שֶׁל הַדְּבָרִים, שֶׁהַמְּתַפַּלֵּל הַזֶּה נִמְצָא בְּאָרֶץ יַרְדֵּן. אֲלֵא שֶׁהָאוֹמְרִים אֶת הַמְּזֻמָּר בְּדוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים, רָאוּ לָהֶם שֶׁיִּכְנֹנוּ בְּעֵת אֲמִירָתָם, שֶׁהַדְּבָרִים מוֹסְבִים עַל ה'.

כִּמוֹ שֶׁנִּתְּבַר מִפְּרֹשְׁנוּ, הַסִּימְנִים מִב-מג מְעַקְרֵם מְזֻמָּר אֶחָד הֵם. וְכֵן נִמְצָא בְּנֶסֶח הַסְּפָרַדִּים, שְׁסִימְנִים אֲלֵה נִאֲמָרִים בְּרִצִּיפּוֹת אַחַת, כִּמְזֻמָּר שֶׁל חַג הַסְּפּוֹת. וְלֹא נִתְּבַר מִשׁוּם מֵהַ חֲתֻלָּה הַמְּזֻמָּר לְשֵׁנֵי חֲתֻלָּים. אֲפֹשֶׁר שְׁבִימִים קְדְמוֹנִים, שֶׁהָיוּ מְרַבִּים לְהַתְּפַלֵּל בְּמִזְמוֹרֵי תְהִלָּה בְּתַפְלוֹת חוּבָה, הִפְרִידוּ אֶת הַחֲתֻלָּה הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַמְּזֻמָּר וְנִאֲמָרוּהוּ בְּתַפְלָה בְּפִי עֲצֻמָּה, מִשׁוּם שֶׁבְּחֻלָּה זֶה נִאֲמָרוֹת הַבְּקָשׁוֹת שְׁבִמְזֻמָּר, וּבִיחֻד הַבְּקָשָׁה 'שֶׁפְּטִי אֱלֹהִים וְגו'', שֶׁנִּאֲמָרוּהוּ בְּתַפְלָה לְגִיאֵה מִשְׁעֵבֹד מַלְכֵיזֵה. עַל כֵּל פְּנִים, חֲתֻלָּת הַמְּזֻמָּר לְשֵׁנִים הִיא מְסֻרַת עֲתִיקָה מְאֹד, מְצוּיָה אֲצֵל רַב הַמְּפָרְשִׁים הַעֲתִיקִים וְכָרַב כְּתִיב הַיָּד הַעֲתִיקִים¹⁸.

עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב 'אֵלֵה אֲזַכְּרֶךָ... הַמִּזְמוֹר חוֹנֵן יֵסֵד ר' אֶלְעָזָר הַקַּלִּיר בְּקִרְבּוֹת לְשִׁבְתַּת שְׁקָלִים: אֵלֵה אֲזַכְּרֶךָ אֶת אֲשֶׁר נִעְשָׂה... עֲצֵם הַמִּזְמוֹר חוֹנֵן שׁוֹטֵף כְּנֶהֱרַ (וְכִכֵּר הַעִיר עַל זֹאת רִשִׁי בְּפִירוּשׁוֹ לְמִזְמוֹרֵנוּ). וְעוֹד: עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב הִזָּה 'אֵלֵה אֲזַכְּרֶךָ וְאֲשַׁפְּכָה עָלֶי נִפְשִׁי' גּוֹסְדָה פְּתִיחַת הַפְּלִיחָה הַמְּקוּנָנֶת עַל עֲשֶׂרָה הַרְגֵי מַלְכוֹת 'אֵלֵה אֲזַכְּרֶךָ וְנִפְשִׁי עָלֶי אֲשַׁפְּכֵה'. וְעַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב: 'מֵה תִשְׁתַּחֲוִי נִפְשִׁי וּמֵה תִהְיֶי עָלֶי' יֵסֵד ר' שְׁלֵמָה אֶלְקָבֶץ ב'לְכָה דוֹדִי: לֹא תְבוּשִׁי וְלֹא תִפְלְמִי מֵה תִשְׁתַּחֲוִי וּמֵה תִהְיֶי.

מְזֻמָּר מִד

בְּמִזְמוֹר כְּתוּבַת (א) וְשֵׁנֵי חֲתֻלָּים: הַחֲתֻלָּה הַרֵאשׁוֹן - שְׁבַח לַה' (ב-ו); הַחֲתֻלָּה הַשֵּׁנִי - תְּלוּנָה לַה' (ז-ט). בְּחֲתֻלָּה א' שְׁתֵּי פְּסָקוֹת: הַנְּפִלְאוֹת בִּימֵי קֶדֶם (ב-ד); הַיְשׁוּעוֹת בִּימֵינוּ (ה-ט). בְּחֲתֻלָּה ב' שְׁלֵשׁ פְּסָקוֹת: מִפְּלִתָנוּ וּכְלִמְתָנוּ (י-י); נִאֲמָנוּתָנוּ לְבְרִית ה' (יח-כ); תְּחַנְּנֵה לַה' שְׁיִוְשִׁיעֵנוּ (כד-כו).

18 ובתרגום השבעים אף שמו בראש מזמור מג כתובת מיוחדת: מזמור לדוד (אפשר בהשפעת ראש מזמור כו). כבר הזכרנו, שמזמור זה הוא בנוסח הספרדים מזמור לימי חג הסוכות. והטעם, משום שמרובים בו הגעגועים לעליה לרגל. ועוד, שבפסיקתא רבתי (פסיקה א: והיה מדי חודש וגו') דרשו 'זאראה פני אלהים' לעניין שמחת בית השואבה. ועוד שפירשו 'כי אעבר בסך' מלשון סכך לסוכה. וכן בנוסח הגר"א אומרים מזמור זה כשיר של יום שני של סוכות (בגלויות. אבל בארץ ישראל אומרים את המועד). מזמור זה (מב-נג) פותח את קבוצת המזמורים הנקראת 'חיקון לאה' שב'חיקון חצות' על פי מנהגי האר"י ז"ל.